

Драган ЈОВАШЕВИЋ¹

Имовинске кривичне санкције као средство Превенције имовинског криминалитета

Property Criminal Sanctions As A Instrument Of The Prevention Of Crime Against Property

Сажетак

У сузбијању и спречавању криминалитета уопште, а нарочито имовинског који данас преовладава у структури савременог криминалитета, сва кривична законодавства предвиђају различита средства и мере. Међу њима се по својој природи, карактеру, дејству и значају издвајају кривичне санкције. С обзиром на специфичан карактер имовинских кривичних дела и њихових учинилаца предвиђене су специфичне врсте санкција: казне - новчана казна и конфискација имовине и мера безбедности одузимања предмета које поред репресивног имају и изузетно превентивно дејство. Овај рад управо разматра појам, обележја и карактеристике ових кривично правних мера у функцији превенције имовинског криминалитета.

Кључне речи: имовинско кривично дело, учинилац, имовина, имовинска корист, користољубље, новчана казна, конфискација имовине, одузимање предмета

Summary

In this paper the author analysed theoretical and practical aspects about prescribing, passing and executing to property criminal sanctions in criminal law of Serbia and Montenegro: 1) punishments (fine and confiscation) and 2)

¹ Др. sc., ванредни професор Полицијске академије у Београду и Правног факултета у Нишу

measure of safety (appropriation of thing). These sanctions have repressive and special preventive separately when the court is passing these criminal sanctions against executors of property criminal offences. The preventive character these sanctions result from two characteristics about property criminal offences: 1) these offences have resulted self-interest or intention of illegal unlawfull appropriation property employment and 2) executor or other person has acquired illegal unlawfull property employment. Because the property criminal offences are the most numerous of the criminal offences in all modern law systems, the property criminal sanction have special, unstimulate and important role in keeping down and prevention these criminal offences.

Key words: *property crime, perpetrator, property, financial interest, confiscation of property, greed, fine, confiscation*

1. Уводна разматрања

У структури криминалитета у свим савременим државама преовладава имовински криминалитет како по броју извршених дела, њихових учинилаца, проузрокованим последицама, обиму и интензитету испољене друштвене опасности, рецидиву и другим обележјима. У сузбијању криминалитета свих облика и видова испољавања па и имовинског криминалитета примењују се различите мере, средства и поступци од стране различитих друштвених (у првом реду државних) органа на свим друштвеним нивоима. Све те различите мере се могу поделити на превентивне и репресивне (принудне). По свом значају, природи, садржини, карактеристикама и дејству међу овим мерама се издвајају кривичне санкције².

Кривичне санкције су репресивне и принудне мере које се састоје у одузимању или ограничавању слобода и права учиниоцу кривичног дела. Примењују се против његове воље на основу одлуке суда у складу са условима, на начин и по поступку који је законом одређен. Сврха је ових мера вишеструко одређена. У првом реду оне имају за циљ заштиту друштва (односно његових друштвених вредности) од свих облика криминалитета (од свих облика и видова повређивања и

² Јовашевић Д. (2002.), Коментар Кривичног закона СР Југославије, Службени гласник, Београд, стр. 463-475

угрожавања). Даље, њиховом се применом настоји учинилац кривичног дела спречити да уопште или бар за одређено време поново изврши кривично дело (исто или различито). Њима се такође васпитно делује на широке масе да се уздрже од кршења прописа и вршења кривичних дела под претњом ефикасне, благовремене и законите примене у закону предвиђене репресивне мере у виду кривичне санкције³.

Када говоримо о сузбијању и спречавању имовинског криминалитета (који у структури укупног криминалитета заузима високо место) морамо да укажемо на неке његове основне карактеристике од којих зависи и ефикасна и квалитетна борба против учинилаца ових дела. Као објект напада код имовинских кривичних дела јавља се имовина другог (физичког или правног) лица. Та имовина се може јавити у облику покретне и непокретне имовине, али и као имовинска права и имовински интереси. Радња извршења се најчешће код ових дела јавља у виду одузимања, присвајања, прибављања имовине, имовинских права или интереса. Ова се кривична дела предузимају у намери да се себи или другом прибави противправна имовинска корист или да се другоме нанесе каква штета⁴.

За поједина дела закон одређује посебан психички елемент испољен у виду побуде користољубља. Користољубље представља⁵ побуду, пожуду, похоту која се састоји у безобзирном, егоистичком стремљењу да се постигне имовинска корист по сваку цену. Са овом побудом поступа лице које радњу кривичног дела предузима у тежњи за богађењем, прекомерним и непотребним увећањем постојеће имовине или спречавањем њеног умањења. Она се тако јавља као посебно субјективно, психичко обележје у облику намере (у смислу свесне и вољне управљености радње на остварење циља чија представа делује као унутрашњи покретач сваке људске делатности.

³ Сврха прописивања, изрицања и извршења кривичних санкција је јединоствено постављена: Види: Јовашевић Д. (2000.) Коментар Закона о извршењу кривичних санкција са пратећим прописима и судском праксом, Службени лист СРЈ, Београд

⁴ О појму и карактеристикама имовинских кривичних дела видети више: Јовашевић Д. (2003.), Коментар Кривичног закона Републике Србије, Номос, Београд, стр. 467 и даље

⁵ Златарић Б- Дамашка М. (1966.), Рјечник кривичног права и поступка, Загреб, стр. 138; Јовашевић Д. (2002.), Лексикон кривичног права, Службени лист СРЈ, Београд, стр. 212

И коначно, као резултат предузете радње извршења код имовинских кривичних дела јавља се с једне стране проузроковање штете по имовину, имовинска права или интересе пасивног субјекта (физичког или правног лица) односно с друге стране исто толики или већи износ прибављене противврне имовинске користи на страни извршиоца дела или неког другог лица.

Прописивање, изрицање и извршење свих кривичних санкција има за приоритетни циљ заштиту друштвених добара и вредности од свих облика повређивања и угрожавања. У остварењу тога задатка надлежни органи кривичног правосудија⁶ примењују одговарајуће врсте и мере кривичних санкција. У борби против имовинског криминалитета та се друштвена активност своди у првом реду на примену специфичних кривично правних мера и средстава који треба да одговоре захтевима и потребама савремене државе (друштва) односно да буду адекватан, ефикасан и законит одговор на све специфичности које ова врста криминалитета носи са собом.

У систему кривичноправних мера реаговања друштва на облике и видове испољавања имовинског криминалитета по свом значају, садржини, карактеру, дејству и природи нарочито се издвајају следеће мере: 1) новчана казна и конфискација имовине као имовинске казне (чл. 39 и 39а. ОКЗ раније КЗ СРЈ⁷ односно чл. чл. 39. КЗ РЦГ⁸ који не познаје конфискацију имовине) и 2) мера безбедности одузимања предмета који су употребљени или намењени за извршење кривичног дела односно који су настали извршењем кривичног дела (предвиђена у чл. 69. ОКЗ раније КЗ СРЈ односно у чл. 75. КЗ РЦГ)⁹.

⁶ Стојановић З. (1991.), Политика сузбијања криминалитета, Нови Сад, стр. 79-81; Јовановић Љ. – Јовашевић Д. (2002.), Кривично право, Општи део, Номос, Београд, стр. 212 и даље

⁷ Јовашевић Д. (2002.), Коментар Кривичног закона СР Југославије, Службени гласник, Београд, стр. 357

⁸ Децембра 2003. године у Републици Црној Гори је донет потпуно нови Кривични законик, Службени лист Републике Црне Горе број 70/2003

⁹ Види: Јовановић Љ. – Јовашевић Д. (2002.), Кривично право, Општи део, Номос, Београд, стр. 276-283

2. Појам и карактеристике новчане казне

Новчана казна представља имовинску казну која се историјски појавила веома рано и то у вези са системом композиције према коме је извршилац забрањеног дела плаћао одређену суму новца оштећеном или његовој породици као "накнаду за учињено дело" чиме се практично избегавала примена крвне освете. Данас новчана казна представља самосталну кривичну санкцију која се састоји у плаћању одређеног новчаног износа у корист државе. Она представља најчешће изричану кривичну санкцију. Тако је проценат изречених новчаних казни у СФРЈ 1990. године достигао износ од 45% од укупно изречених кривичних санкција.¹⁰ Слична је ситуација и у другим земљама. Ова је казна посебно погодна за лакша кривична дела (багателни криминалитет), али се њена примена чак практикује и на подручју средњег криминалитета.¹¹ Изриче се најчешће нехатним, примарним и ситуационим деликвентима па је у неким земљама њена примена толико раширена да је на подручју лакшег и средњег криминалитета у потпуности истиснула казну лишења слободе.¹²

Осим у кривичном законодавству новчана казна представља и изузетно значајну санкцију која се изриче и учиниоцима других врста деликата - привредних преступа¹³ и прекршаја¹⁴ и то без обзира да ли се као учинилац ових дела јавља физичко лице, правно лице, одговорно лице у правном лицу или предузетник. Она се може изрећи учиниоцу кривичног дела који је кривично одговоран за учињено дело и то као главна и као споредна казна. Чак шта више она се може и кумулативно изрећи уз казну лишења слободе наравно под условима предвиденим у кривичном закону. Новчана казна се састоји

¹⁰ Ђорђевић Ђ. (1998), *Одмеравање новчане казне*. Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, 3., стр. 102.

¹¹ Стојановић З. (2000.), *Кривично право, Општи део*, Београд, стр. 265.

¹² Види: Hassemer W. (1990.), *Einführung in die Grundlagen des Strafrechts*, 2. Auflage, München, str. 298.

¹³ Види: Јовашевић Д. (2001.), *Коментар Закона о привредним преступима*, Службени лист СРЈ, Београд ; Јовашевић Д. (2001.), *Привредни преступи у судској пракси – Практикум*, Службени гласник, Београд

¹⁴ Види: Јовашевић Д. (2000.), *Збирка закона о прекршајима са коментаром и праксом*, Службени гласник, Београд ; Димитријевић П. (2001.), *Прекршајно право*, Службени гласник, Београд ; Пихлер С. (2001.), *Прекршајно право*, Нови Сад ; Јелачић М. (2004.), *Прекршајно право- теорија и пракса*, Службени гласник, Београд

у обавези плаћања осуђеног лица одређеног новчаног износа у корист државе (односно њеног буџета). Правоснажношћу пресуде о изрицању новчане казне између учиниоца кривичног дела и државе ставара се облигационо правни однос у коме се држава појављује као поверилац, а учинилац кривичног дела (осуђени) као дужник.

Као главна казна новчана казна се може изрећи када је у кривичном закону алтернативно предвиђена уз казну затвора односно када суд применом одредби о одмеравању и ублажавању прописане казне затвора нађе да је изрицање ове казне оправдано са аспекта остварења сврхе кажњавања. Као споредна казна новчана казна се може изрећи у више случајева: 1) када је у закону кумулативно предвиђена уз казну затвора за одређено кривично дело, 2) када уопште није предвиђена у закону за одређено кривично дело, али је то дело извршено из користољубља и 3) када је новчана казна предвиђена у закону алтернативно уз казну затвора за одређено кривично дело с тим што суд у конкретном случају изриче обе прописане казне. На исти начин се новчана казна може изрећи учиниоцу кривичних дела у стицају.

У општем делу кривичног права одређени су општи минимум и општи максимум новчане казне, дакле оквири у којима се суд у конкретном случају може кретати приликом одмеравања ове врсте казне. У Републици Србији општи законски минимум ове врсте казне је 1 000 динара док постоје два општа максимума. Наиме, општи максимум новчане казне у нашем праву износи 200 000 динара, но ако је кривично дело извршено из користољубља онда је суд овлашћен да таквом учиниоцу кривичног дела може изрећи новчану казну у износу до 800 000 динара.

У Републици Црној Гори новчана казна (чл. 39. КЗ РЦГ) се изриче у распону од 200 Еура до 20. 000 Еура односно до 100. 000 Еура за кривична дела учињена из користољубља. При томе је законик одредио и границе у којима судско веће може да изриче ову казну зависно од посебног максимума прописане казне затвора за учињено дело. Но, овај Законик познаје у чл. 40. и новчану казну у дневним износима која се може изрећи у распону од десет до 360 дана дневних износа. На овај начин суд поступа када је могуће утврдити приходе и расходе учиниоца кривичног дела при чему се износ новчане казне утврђује множењем одмереног дневног износа са његовом утврђеном вредношћу.

Приликом одмеравања новчане казне суд је дужан да имајући у виду сврху кажњавања у складу са одредбом чл. 41. ОКЗ односно чл. 42. КЗ РЦГ узме у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности, а нарочито имовно стање учиниоца кривичног дела. Наиме, он треба да процени његову укупну имовинску снагу - његову имовину, имовинске приходе, али и имовинске расходе (обавезе)¹⁵.

Но, наша је пракса забележила и случајеве кумулативног изрицања новчане казне уз условну осуду (као посебну врсту адмонитивних кривичних санкција). Када се оптуженом изрекне условна осуда којом се утврђује казна затвора, а уједно изрекне и новчана казна као споредна казна не може се уз условну осуду поставити услов да осуђени плати спореду казну.¹⁶

У вези са изрицањем новчане казне потребно је указати и на одредбу чл. 50. ОКЗ односно чл. 51. КЗ РЦГ. Наиме, према овом законском решењу у новчану казну се обавезно урачунава и време које је учинилац кривичног дела провео у притвору као и свако друго лишење слободе у вези са кривичним делом. Овакво решење се оправдава разлозима правичности. На исти начин се у изречену новчану казну урачунава и затвор или новчана казна коју је осуђени издржао односно платио за извршени привредни преступ или прекршај под условом да кривично дело за које је ова имовинска казна изречена обухвата својим обележјима и обележја привредног престапа и прекршаја односно у одређеним случајевима и војно дисциплинског престапа. При оваквом урачунавању изједначаје се дан притвора, дан лишења слободе, дан затвора и 200 динара новчане казне у Републици Србији односно 40 Еура у Републици Црној Гори.

Када суд дође до уверења да је кривично одговорном учиниоцу кривичног дела за учињено дело оправдано и правично изрећи новчану казну, он је у пресуди одмерава у тачно одређеном износу (фиксном износу). При томе је суд дужан да одреди и рок (време) њеног плаћања. Овај рок не може да буде краћи од 15 дана

¹⁵ Јовановић Љ. –Јовашевић Д. (2002.), Кривично право, Општи део, Номос Београд, стр. 362.

¹⁶ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 1258/82 од 19. 4. 1983. године.

ни дужи од три месеца. У том смислу је и становиште наше судске праксе.¹⁷

Овај рок плаћања суд ће одредити према конкретним околностима случаја, а првенствено у складу са имовинским могућностима учиниоца. Имајући у виду ове околности суд може дозволити и оброчну отплату новчане казне (плаћање у ратама) с тим што је у том случају дужан да одреди број рата, висину појединих рата и време исплате које не може да буде дуже од две године у Републици Србији односно једне године у Републици Црној Гори. Сви рокови које суд одреди за плаћање изречене новчане казне рачунају се од правоснажности првостепене пресуде ако жалба није изјављена односно од достављања правоснажне пресуде жалбеног суда осуђеном.¹⁸

Ако осуђени не плати новчану казну у утврђеном року онда се приступа њеној принудној наплати. А у случају да се ни у овом поступку не може наплатити у целости или делимично, изречена новчана казна се замењује казном затвора (тзв суплеторни затвор) с тим што се 200 динара новчане казне (ненаплаћене) замењује једним даном затвора у Републици Србији односно 40 Еура у Републици Црној Гори. Но, у овом случају казна затвора не може да буде дужа од шест месеци.

На овом месту ћемо указати и на једну специфичну ситуацију која настаје приликом одмеравања казне за кривична дела извршена у стицају. Наиме, у оваквој ситуацији може се десити да суд истовремено кумулативно изрекне и казну затвора (као редовну врсту казне) и новчану казну. У случају да осуђени није у могућности да добровољно плати одмерени износ новчане казне било у целости било делимично, а није могуће принудно извршење исте, суд може и у овом случају да ненаплаћени део новчане казне замени казном затвора. То значи да у овом случају осуђени истовремено има да издржи две казне затвора које се

¹⁷ Пресуда Врховног суда Црне Горе Кж. 234/79.

¹⁸ група аутора, (1995.) Коментар Кривичног закона СР Југославије, Савремена администрација, Београд, стр. 200-201.

настављају једна на другу, али које су по својој природи и карактеристикама ипак различите.¹⁹

У вези са урачунавањем новчане казне која је изречена за привредни преступ или прекршај у новчану казну која је учиниоцу кривичног дела изречена под условом постојања објективног и субјективног идентитета треба указати и на одговарајућа решења присутна иначе у нашој судској пракси. Ако је окривљеном за радње које садрже обележја кривичног дела и прекршаја изречена за кривично дело казна затвора и новчана казна, а за прекршај новчана казна, онда му треба изречену новчану казну за прекршај урачунати у изречену новчану казну за кривично дело без обзира што му је та казна изречена као споредна. Међутим, ако је та казна већа од новчане казне изречене за кривично дело, и тада одговарајући део казне треба урачунати у новчану казну, а остатак у казну затвора.²⁰

Када суд учиниоца огласи кривим и изрекне му новчану казну за учињено кривично дело, а у ту казну му не урачуна новчану казну за учињени прекршај чија су обележја обухваћена радњом извршења за коју је оглашен кривим и осуђен на новчану казну, то не представља битну повреду кривичног закона јер се може донети посебно решење о урачунавању казне.²¹

2. 1. Начини одмеравања новчане казне

У погледу начина прописивања и одмеравања новчане казне поједина савремена кривична законодавства разликују следеће системе:

1. систем фиксних износа,²²
2. систем дани-новчана казна или систем дневних глоба,²³

¹⁹ Чејовић Б. (1985.), *Кривично право у судској пракси*, Прва књига, Општи део, Београд, стр. 273-274.

²⁰ Закључак Кривичног одељења Врховног суда Босне и Херцеговине од 15. 7. 1983. године.

²¹ Пресуда Врховног суда Србије Кж. 53/96 од 19. 12. 1996. године.

²² Codice penale (1952.), Note richiami e indisi a curadi Sofo Borghese, Giudici del Tribunale di Milano, Milano; Schweizerisches Strafgesetzbuch, (1997.), Stand Am 1. April 1996., Bern, ; Збирка кривичних (казнених) прописа Федерације Босне и Херцеговине, (1998.), Сарајево; Службини гласник Републике Српске, Бања Лука, број 22/200. године.

3. систем просечних личних доходака,²⁴
4. систем пропорционалног одмеравања новчане казне.²⁵

Систем или метод фиксних износа представља класични начин прописивања и одмеравања новчане казне прихваћен у највећем броју кривичних законодавстава данас, који је одавно познат и примењиван (још у старом римском праву и Хумурабијевом закону). Према овом систему новчана казна се прописује у тачно одређеном фиксном износу или се фиксно одређују општи минимум и општи максимум новчане казне и то у одредбама општег дела кривичног закона. Поред оваквог прописивања новчане казне, она се и изриче у тачно одређеном новчаном износу који је осуђено лице дужно да плати у пресудом одређеном року. Свакако да при одмеравању новчане казне на овај начин од великог је значаја и имовинско стање учиниоца кривичног дела.

Предност овог система се огледа у његовој једноставности, прецизности и правичности јер су новчани износи казне коју учинилац кривичног дела треба да плати одређени у фиксном износу па није потребно њихово касније поновно обрачунавање, одређивање и нивелисање углавном везано за одређене вредносне (инфлаторне) елементе. Овај је систем веома погодан за примену у судској пракси и у потпуности одговара начелу законитости кривичног дела и казне. Но, поред низа предности због којих је овај систем и најраспрострањенији евидентно је да он има и недостатке који се посебно огледају у начину обрачунавања новчане казне у условима повећане или изразито велике инфлације када изречени фиксни износи новчане казне постају реално нижи, па чак и симболични.

²³ Schonke A. – Schroder H. (1976.), *Strafgesetzbuch Kommentar*, 18. Auflage, Munchen ; *Kazenski zakonik*, (1999.) z uvodnimi pojasnili B. Penka in K. Stroliga, Ljubljana

²⁴ Скуратов Ј. И. – Лебедов В. М. (1997.), *Комментарии к уголовному кодексу России* кој федерацији, Москва Народне новине Републике Хрватске, Загреб, број 110/1997. године; *Службени лист Републике Црне Горе* број 25/1994, 29/1994, 38/1996 и 48/1999. године.

²⁵ *Codice penale*, (1952.), *Note richiami e indisi a curadi Sofo Borghase*, *Giudici del Tribunale di Milano*, Milano

Поред овог система који је основни систем за одмеравање новчане казне у Србији и Црној Гори, у Републици Црној Гори је доношењем новог Кривичног законика децембра 2003. године у чл. 40. уведена новчана казна у дневним износима.

2. 2. Извршење новчане казне

Извршење свих кривичних и других казнено правних санкција је у Србији и Црној Гори у надлежности република. Тако је извршење новчане казне у Републици Србији уређено одредбама чл. 176-181. Закона о извршењу кривичних санкција²⁶. Из ових одредби произилази да решење којим се одређује извршење новчане казне доноси по службеној дужности првостепени суд, а у свему према одредбама Закона о извршном поступку. Новчана казна се наплаћује (под условом да осуђени добровољно не испуни своју обавезу садржану у пресуди у одређеном року) пописом и продајом покретних ствари осуђеног, а када је то недовољно онда се продају и непокретне ствари. У случају да се на овај начин новчана казна не може наплатити, обавештава се суд који је и изрекао ову казну који предузима активности на замени изречене новчане казне казном затвора о чему је било речи у претходним излагањима.

Када се истовремено наплаћују трошкови кривичног поступка и новчана казна, онда наплата трошкова има првенство. У случају да се због извршене новчане казне имовина осуђеног смањи у толиком обиму да се не може остварити имовинско правни захтев оштећеног (одштетни захтев) тај се захтев онда наплаћује из новчане казне, али највише до висине казне. Трошкове принудне наплате новчане казне сноси сам осуђени. На овом месту треба указати и на чињеницу да се сходно одредбама републичког закона о извршењу кривичних санкција на идентичан начин извршава и новчана казна која је изречена за привредни преступ и прекршај.

Извршење новчане казне у Републици Црној Гори уређено је одредбама чл. 72-76. Закона о извршењу кривичних санкција²⁷ и то на готово истоветан начин као што је уређено извршење

²⁶ Јовашевић Д. (2000.), Коментар Закона о извршењу кривичних санкција Републике Србије са пратећим прописима и судском праксом и Закон о извршењу кривичних санкција Републике Црне Горе, Београд, стр. 134-140.

²⁷ Службени лист Републике Црне Горе број 25/1994 и 29/1994.

истоимене казне у Републици Србији. На исти начин се извршавају и новчане казне које су изречене: правом лицу, предузетнику, одговорном лицу у правном лицу или физичком лицу за извршени привредни преступ или прекршај. На тај начин је материја извршења кривичних санкција у нашој земљи уређена на јединствени начин, по јединственим начелима и поступку који у потпуности гарантује законитост, једнакост свих пред законом и правичност.

3. Конфискација имовине

Celokupni posleratni razvoj krivičnog prava u našoj zemlji praćen je tendencijom smanjivanja broja kazni kao sredstva kojim se društvo pokušava suočiti sa svim oblicima i vidovima kriminaliteta i prebacivanjem te borbe na sistem drugih krivičnih sankcija kao što su: mere bezbednosti, admonitivne sankcije (uslovna osuda i sudska opomena) i vaspitne mere. Taj je tendencija inače prisutna i u savremenom krivičnom zakonodavstvu gde se sve više primenjuju različite vrste supstituta kazni (ili parapaenalnih mera). Но, изменама и доцунама Основног кривичног закона из априла 2003. године у Republici Srbiji је поново (после 1990. године) враћена имовинска казна под називом конфискација имовине. Иначе ову казну познају и други савремени кривично правни системи као и одређене међународне конвенције из области кривичног права. Тако конфискацију имовине у чл. 44. предвиђа Руски кривични законик²⁸, затим у чл. 29. Кривични законик Републике Албаније²⁹ или пак у чл. 23. Кривични законик Републике Украјине³⁰.

Но, и низ међународно правних аката донетих у последње време као једну од мера које препоручује националним кривичним законодавствима у борби на сузбијању и спречавању најопаснијих облика криминалитета предвидја и казну конфикације имовине. Тако ову врсту казне познају следећи међународноправни акти:

²⁸ Скуратов Ј. И. –Лебедев В. М. (1997.), Коментарији к Уголовному кодексу в Россијској федерацији, Норма, Москва

²⁹ The Criminal code of Republic of Albania, (2002.), Tirana

³⁰ Коржанскиј М. И. (1997.), Популарнији коментар Криминалног кодекса, Наукова думка, Киев

1. Конвенција УН против транснационалног организованог криминала у чл. 12 (Службени лист СРЈ, Међународни уговори, број 6/2001)
2. Кривичноправна конвенција о корупцији у чл. 19 (Службени лист СРЈ, Међународни уговори, број 2/2002),
3. Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом у чл. 2 (Службени лист СРЈ, Међународни уговори, број 7/2002)
4. Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма у чл. 8 (Службени лист СРЈ, Међународни уговори, број 7/2002).

Казну конфискације прихода, власништва и добара који су добијени директно или индиректно извршеним кривичним делом имајући у виду права добронамерне треће стране у чл. 77 познаје и Римски Статут Међународног кривичног суда (Службени лист СРЈ, Међународни уговори, број 5/2001). Према овом Статуту конфискација имовине се као споредна казна може изрећи учиниоцима кривичних дела против човечности и међународног права из надлежности овог суда: злочин против мира, кршење закона и обичаја рата, злочин против човечности и геноцид³¹. Из овог законског решења у чл. 35. ОКЗ произилази следеће:

1. конфискација имовине се никада не изриче обавезно (облигаторно) већ суд у сваком конкретном случају одлучује да ли ће је изрећи или не, када су за то испуњени законом предвидјени услови,
2. ова се казна никада не може изрећи самостално као једина казна,
3. ова се имовинска казна изриче само уз казну затвора (јер је нелогично да се кумулативно изрекну две имовинске казне).

После тринаест година у кривичноправни систем Републике Србије поново је уведена конфискација имовине као специфична имовинска казна. Она се састоји у одузимању имовине осудјеног лица (дакле учиниоца кривичног дела) без икакве накнаде у границама прописаним законом. Њеним изрицањем се заснива стварноправни однос државе над имовиног осудјеног лица. То је једина споредна казна у нашем праву која у потпуности дели судбину главне казне уз коју се изриче (уз казну затвора).

³¹ Ђурђић В. – Јовашевић Д. (2003.), Међународно кривично право, Номос, Београд, стр. 78- 96

У теорији кривичног права се разликују две врсте конфискације имовине:

1. општа или потпуна конфискација и
2. делимична или специјална конфискација.

Општом конфискацијом се осудјеном лицу одузима целокупна имовина, а делимичном се одузима само један део његове имовине. Наше кривично право познаје само ограничену општу конфискацију имовину. То произилази из законске формулације чл. 39а. ОКЗ према којој се осудјеном лицу одузима целокупна имовина, али у границама које су прописане законом (иако још ниједан закон не одредјује границе прописивања ове врсте казне).

Иначе, ради се о једној од најстаријих врста казни (која је поред новчане казне настала још у доба првобитне заједнице и њеног прерастања у државу када је освета замењивана системом композиције и откупнине). Временом је ова имовинска казна коришћена у већој или мањој мери зависно од потреба друштва као и обима, структуре и динамике криминалитета, али и од потреба криминалне политике одредјене земље. Углавном је примењивана за најтежа кривична дела.

Уз наведено као одлике конфискације имовине се могу истаћи:

1. она се увек односи на имовину осудјеног лица коју поседује у време доношења правоснажне судске одлуке,
2. никада се конфискацијом не може обухватити будућа имовина осудјеног лица,
3. конфискацијом ниуком случају не може бити обухваћена имовина чланова породице осудјеног лица,
4. њеном применом се осудјеном лицу никада не одузима целокупна имовина већ се оставља један њен део у висини нужних трошкова потребних за издржавање осудјеног лица као и чланова његове породице,
5. конфискована имовина прелази у државну својину и припада органу локалне самоуправе на чијој се територији налази (посебно када се ради о непокретној имовини),
6. конфискацијом имовине се не дира у права трећих лица (законско или укњижено право уживања, право залог, право хипотеке или право становања и сл) на одузетој имовини,
7. она има карактер споредне казне те се изриче уз казну затвора,

8. може се изрећи само када је то законом изричито одређено,
9. она се може изрећи само учиниоцима одређених врста кривичних дела,
10. и када су испуњени услови за изрицање конфискације имовине суд је овлашћен да по слободном находјењу одлучује о њеној примени (факулптивност њене примене).
11. конфискована имовина се може искористити и за накнаду штете која је проузрокована кривичним делом,
12. примена ове казне није везана за имовинску корист која је прибављена кривичним делом што значи да није потребно постојање нити утврђивање узрочно последичне везе између извршеног кривичног дела и прибављене имовине,
13. конфискована имовина се може и вратити осудјеном лицу ако се одлука о конфискацији укине у накнадном поступку по ванредним правним лековима или пак актом амнестије или помиловања. Ако пак то није могуће онда се утврђује стварна вредност одузете имовину у новцу и тако се врши повраћај њене вредности.

У случају покретања поступка за кривично дело за које је могуће изрећи ову казну суд је овлашћен да предузме и одговарајуће мере обезбедјења те имовине ако је то оправдано и целисходно на основу околности конкретног случаја како би се спречило да оптужени до окончања поступка располаже овом имовином у целини или делимично и тако покуша да избегне примену ове казне.

Интересантно је да садашњи закон не говори ништа о року застарелости изречене казне конфискације имовине. Према ранијем решењу (чл. 98. КЗ СФРЈ) извршење конфискације имовине је застаревало кад протекне десет година од правоснажности пресуде којом је ова казна изречена (иначе је застарелост извршења споредних казни у нашем праву први пут прописана Законом о изменама и допунама Кривичног законика из 1951. године), док би апсолутна застарелост извршења ове казне наступала по протеку рока од 20 година од правоснажности донете пресуде.

Основни кривични закон у Републици Србији такође не говори ништа ни о брисању осуде која би обухватила конфискацију имовине (ни по службеној дужности ни по захтеву осудјеног), као ни о правним последицама осуде и њиховом односу према

конфискацији имовине. Логично би било претпоставити да уз изречену казну конфискације имовине не наступају правне последице осуде будући да се она управо испољава у губитку имовине осудјеног

За изрицање казне конфискације имовине потребно је испуњење кумулативних услова и то:

- 1) да је осудјени извршио кривично дело са елементом организованог криминала (а не и неко друго кривично дело),
- 2) да је таквом лицу као главна казна изречена казна затвора у трајању од најмање четири године (а не и нека друга врста кривичнесанкције)

Значи, конфискација имовине се може изрећи само учиниоцу кривичног дела са елементом организованог криминала. У погледу првог услова као неопходне претпоставке за изрицање казне конфискације имовине треба рећи да појам и врсте кривичних дела са елементом организованог криминала нису одређени у прописима материјалног кривичног права већ прописима процесног карактера.

Наиме, Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала Републике Србије (Службени гласник Републике Србије, број 42/2002, 27/2003 и 39/2003) у чл. 2. одредјује да организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе односно друге организоване групе или њених припадника за која је предвидјена казна затвора од четири године или тежа казна.

За постојање организоване криминалне групе (у смислу чл. 3. овог закона) потребно је испуњење следећих кумулативно предвидјених услова:

- група од три или више лица,
- група која постоји одређено време (које је то време представља фактичко питање које суд мора утврдити у сваком конкретном случају),
- група која делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела,

- група је основана ради вршења кривичних дела за која је предвидјена казна затвора од четири године или тежа казна,
- ова су лица удружена ради стицања посредно или непосредно финансијске или друге материјалне користи.

Као друга организована група сматра се група лица која није образована у циљу непосредног вршења кривичних дела нити има тако развијену организациону структуру, дефинисане улоге и континуитет чланства својих припадника, али је и она у функцији организованог криминала.

У одређивању појма и карактеристика организованог криминала даље је отишао Законик о кривичном поступку (Службени лист СРЈ број 70/2001 и 68/2002). Он у чл. 504а. одредјује да је кривично дело са елементом организованог криминала оно кривично дело које је резултат организованог деловања више од два лица чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи.

Но, за постојање кривичног дела с елементом организованог криминала морају поред наведених да буду испуњена бар још три од следећих услова:

- да је сваки члан криминалне организације имао унапред одредјени задатак или улогу,
- да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или неограничено,
- да се делатност организације заснива на примени одредјених правила интерне контроле и дисциплине чланова,
- да се делатност организације планира и врши у међународним размерама,
- да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену,
- да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре,
- да се користи прање новца или незаконито стечене добити,
- да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, медије, извршну или судску власт или на друге друштвене или економске чиниоце.

Други кумулативно предвидјени услов да би се уопште казна конфискације имовине могла изрећи јесте да је учиниоцу кривичног дела са елементом организованог криминала (у смислу предњих навода) изречена казна затвора у трајању од најмање четири године. Дакле, није довољно да је за неко од ових дела прописана већ је потребно да је казна у таквом трајању и ефективно изречена.

Но, и када су испуњени ови услови закон не предвидја обавезност у изрицању конфискације имовине већ је суд овлашћен да и ту таквом случају одлучује да ли ће изрећи ову казну или не. Такву своју одлуку суд је дужан да образложи у донетој пресуди.

4. Појам и карактеристике мере безбедности одузимања предмета

Но, нису казне једине врсте кривичних санкција. Оне су истина прописане у посебном делу кривичних закона за највећи број кривичних дела, оне се у највећем броју изричу према учиниоцима кривичних дела у судској пракси али поред њих се као посебно ефикасно средство у сузбијању криминалитета јављају и мере безбедности. Оне се могу изрећи свим учиниоцима кривичних дела (малолетним и пунолетним, кривично одговорним и неодговорним) ако је то по оцени суда неопходно ради отклањања стања и услова који могу бити од утицаја да учинилац убудуће врши кривична дела (чл. 60. ОКЗ односно чл. 66. КЗ РЦГ).

У спречавању имовинског криминалитета, кривично право Србије и Црне Горе предвиђа једну специфичну меру имовинског, стварног карактера у систему мера безбедности. То је мера безбедности одузимања предмета предвиђена у чл. 69. ОКЗ односно у чл. 75. КЗ РЦГ. Она представља стварну меру чије је прописивање, изрицање и извршење везано за постојање опасног стања, опасности од поседовања неког предмета на страни учиниоца кривичног дела или пак због опасности од својства неког предмета.³²

³² Јовановић Љ. –Јовашевић Д., *op. cit.* стр. 434.

Закон одређује два услова за изрицање ове мере:

- 1) Предмети који се одузимају употребљени су или су намењени за извршење кривичног дела (*instrumenta sceleris*) или су настали извршењем кривичног дела (*producta sceleris*).
- 2) Мера безбедности се изриче уз казну, условну осуду, судску опомену, ослобођење од казне или уз мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи или обавезног психијатријског лечења на слободи (ако се изриче неурачуњивим лицима) или уз васпитну меру (ако је изречена млађем пунолетном лицу). Мера безбедности је следствено томе суплементарног карактера.

Из наведених услова произилази да се применом ове мере безбедности одузимају управо они предмети који су у непосредној вези са извршеним кривичним делом. То су предмети који су намењени или су употребљени за извршење кривичног дела (средства, оруђа) или су настали извршењем кривичног дела.³³

Предмети који су употребљени или намењени извршењу кривичног дела су по правилу они који као такви по својој природи могу да послуже као средство или оруђе за извршење кривичног дела (најчешће су то оружје, оруђе за савладавање препрека, предмети прилагођени том циљу, али то могу бити и такви предмети који сами по себи немају опасна својства под условом да су послужили за извршење неког кривичног дела или да постоји опасност да се могу употребити у процесу извршења кривичног дела). То свакако могу да буду и предмети чија је производња и промет забрањена или ограничена или су под посебним режимом због њихових опасних својстава као отрови, експлозив, опојне дроге, психотропне супстанције).

За примену мере безбедности одузимања предмета од посебног значаја је и правно схватање усвојено на заједничкој седници Савезног суда, Врховног војног суда, републичких и покрајинских врховних судова која је одржана 28. децембра 1976. године које гласи: »Ствари (аутомобил, намештај, разни апарати и сл.) које су кушњене страном валутом прибављеном извршењем кривичног

³³ Јовашевић Д., (2002.), Лексикон кривичног права, Службени лист СРЈ, Београд, стр. 357-358.

дела трговања страном валутом или другим вредностима чији је промет кажњив по чл. 234. КЗ не могу се одузети применом мере безбедности одузимања предмета јер то нису предмети који су непосредно настали или су употребљени за извршење кривичног дела». ³⁴

Применом мере безбедности се практично одузимају само покретне ствари. То значи да се непокретне ствари као што су зграде, делови зграда, земљиште не могу одузети чак и под условом да су послужили учиниоцу за извршење неког кривичног дела. Но, зато се могу одузети саобраћајна средства као што су возила, бродови, ваздухоплови без обзира што се ова два последња средства третирају у цивилном праву као непокретности.

Од предмета који су употребљени, намењени или су настали извршењем кривичног дела треба разликовати предмете који су прибављени као награда за учињено кривично дело или пак које је учинилац или друго лице прибавило продајом украдених или на други противправан начин. Ови се предмети иако се на посредан начин налазе у вези са извршеним кривичним делом не одузимају применом ове мере безбедности већ на основу чл. 84-87. ОКЗ односно чл. 112-114. КЗ РЦГ применом посебне кривично-правне мере *sui generis* - одузимањем противправно прибављене имовинске користи. Ове две кривично-правне мере се изричу самостално под условом да су испуњене законске претпоставке за сваку понаособ, а могу се изрицати и кумулативно.

Мером безбедности из чл. 69. ОКЗ односно чл. 75. КЗ РЦГ се у начелу могу одузети предмети који се налазе у својини учиниоца кривичног дела. То је и разумљиво јер се и овде ради о кривичној санкцији која треба да лично погоди учиниоца због извршеног кривичног дела. Но, поред тога, у законом предвиденим случајевима предмети се применом ове мере безбедности могу одузети и када нису својина учиниоца кривичног дела.

³⁴ правно схватање усвојено на општој седници Савезног суда, Врховног војног суда и републичких и покрајинских врховних судова одржаној 28. 12. 1976. године.

Таква могућност је изричито предвиђена одредбом чл. 69. ст. 2. ОКЗ односно чл. 75. ст. 2. КЗ РСЦГ ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала с тим што се ни у том случају не дира у право трећих лица на накнаду штете од учиниоца кривичног дела. И примена мере безбедности у овом случају има изразито превентивни карактер јер спречава у будућности вршење кривичних дела, но са разлогом се у кривично-правној теорији поставља питање оправданости оваквог одузимања као врсте кривичне санкције када се предмети одузимају од лица које само није учествовало у извршењу кривичног дела ни на који начин или које је одређени предмет прибавило на који други законом дозвољени начин (а не извршењем кривичног дела).

Изрицање мере безбедности одузимања предмета је у начелу факултативно. То значи да се ова врста кривичне санкције изриче по нахођењу суда ако су у конкретном случају испуњени законом предвиђени услови имајући при томе у виду сврху прописивања и изрицања кривичних санкција уопште. Суд по правилу на основу свих субјективних и објективних околности везаних за извршено кривично дело и његовог учиниоца доноси одлуку о изрицању ове имовинске мере безбедности. Поред ове законске могућности, предвиђено је изузетно и да суд у конкретном случају мора изрећи меру безбедности, наравно ако су за то испуњени законом предвиђени услови. У том случају суду није остављено на слободну оцену да сам одлучује о примени мере безбедности већ је дужан да исту изрекне.

У том смислу је и одлука Савезног суда према којој одредбе посебног дела кривичног законика којима се за поједина кривична дела прописује да ће се предмети одузети представља конкретизацију одредаба општег дела кривичног законика па се независно од њих не могу применити.³⁵

Меру безбедности одузимања предмета суд може да изрекне на два начина: у одлуци о самој кривичној ствари (пресуди или решењу) или пак посебним решењем. По правилу суд у одлуци којом мериторно решава кривичну ствар одлучује и о примени ове мере безбедности. У том смислу је и становиште наше судске праксе. Мера безбедности одузимања предмета је једна од

³⁵ пресуда Савезног суда Кзс. 12/78 од 31. 5. 1978. године.

кривичних санкција па је као такву у случају кад је пропуштено да се изрекне пресудом после наступања апсолутне застарелости кривичног гоњења за дело за које је оптужени оглашен кривим суд не може изрећи ни накнадним решењем по одредби чл. 500. ст. 3. ЗКП.³⁶

Наиме, посебно решење о изрицању мере безбедности одузимања предмета суд доноси само изузетно и то у два случаја: када се у пресуди којом је оптужени оглашен кривим пропусти да донесе такву одлуку и у случају када је поступак окончан пред другим органом или је обустављен. Када је поступак којим је окривљени оглашен кривим правоснажно окончан, решење о одузимању предмета у смислу чл. 69. ОКЗ може донети веће из чл. 23. ст. 6. ЗКП накнадно када је пропуштено да се таква одлука донесе.³⁷

Изречену меру безбедности одузимања предмета извршава суд који ју је и изрекао у првом степену. Зависно од природе одузетих предмета суд може да одлучи да ли ће се одузети предмети продати према одредбама Закона о извршном поступку или ће се предати државним органима, криминалистичком музеју или другим научним или добротворним установама или ће се пак исти уништити. У сваком случају средства остварена продајом одузетих предмета се према изричитој законској одредби уносе као приход у републички буџет.

5. Завршна разматрања

У сузбијању различитих облика и видова криминалитета друштву стоји на располагању више средстава, мера и поступака. Једно од тих средстава представљају и кривично правне мере. Њих у нашем кривичном праву има више врста. Ту су кривичне санкције, али и друге кривично правне мере *sui generis*. У спречавању и сузбијању имовинског криминалитета из те широке лезе друштвених мера реаговања на криминалитет, по свом значају, природи, садржини, карактеру и дејству издвајају се новчана казна, конфискација имовине и мера безбедности одузимања предмета.

³⁶ пресуда Округног суда у Светозареву Кж. 474/78 од 19. 6. 1978. године.

³⁷ решење Округног суда у Београду Кж. 2115/96 од 27. 11. 1996. године.

Иако се овде првенствено ради о принудним, ретрибутивним мерама које се примењују према учиниоцу кривичног дела управо због извршеног дела и против његове воље, не може се спорити и њихов превентивни значај (и то како са аспекта специјалне или посебне превенције који је више истакнут тако и са аспекта генералне или опште превенције). Пошто се свим овим мерама од учиниоца кривичног дела одузимају имовинска права или имовинска корист односно имовина (најчешће покретна због природе и карактера изречене мере) то се овим санкцијама друштво на најефикаснији и најрационалнији начин супротставља управо учиниоцима имовинских кривичних дела. Применом тих мера учиниоцу се управо покушавају одагнати побуде, жеље, намере да вршењем кривичних дела може увећати своју имовину или бар спречити њено умањење.

Тако се може рећи да ове кривичноправне мере управо делују дестимулативно на учиниоца кривичног дела, али и на широке масе јасно манифестујући решеност друштва да нико не може да има користи од вршења кривичних дела, односно од свог противправног понашања. Но, сигурно је, такође у криминалној политици често истицано схватање, да се спречавање и сузбијање криминалитета било код облика, па и имовинског не може ефикасно спровести само применом кривичних санкција. Наиме, у тој борби са учиниоцима кривичних дела поред репресивних мера (без којих се ипак на садашњем нивоу друштвеног развоја не може) треба широко примењивати различите мере и средства опште и специјалне превенције на свим нивоима које би предузимали не само органи кривичног правосудја и не само државни органи већ и сви друштвени фактори па и појединци у друштву. Само јединственом, планском, систематском и континуираном активношћу свих ових субјеката у земљи, али и окружењу може се остварити успех у спречавању или сузбијању криминалитета уопште.